

ПІДСТАВИ КЛАСИФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

У статті досліджено питання підстав класифікації спеціальних знань у криміналістиці для їх ефективного застосування під час кримінального провадження. Застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні можна класифікувати за організаційно-процесуальними, науково-методичними та іншими підставами відповідно до того, які завдання поставлено й кому доручено їх вирішення.

Ключові слова: кримінальне провадження, спеціальні знання, критерії класифікації спеціальних знань, класифікаційні види спеціальних знань.

Одним з основних завдань кримінального процесуального законодавства України є забезпечення швидкого, повного й неупередженого кримінального провадження. Враховуючи кількісне та якісне зростання злочинності серед питань надійного наукового забезпечення досудового розслідування й судового провадження, важливе значення має система криміналістичних рекомендацій щодо ефективного застосування в процесі доказування спеціальних знань.

Метою статті є з'ясування підстав класифікації спеціальних знань та їх видів у криміналістиці для їх ефективного застосування під час кримінального провадження.

Вирішення більшості ситуацій, які виникають у процесі правового регулювання, вимагає опори на наукові знання як системи знань про закономірність розвитку природи, суспільства та мислення, а також окремих галузей таких знань, здобутих людством протягом усього його існування. Знання, які виходять за межі звичних, побутових знань, дають можливість, за всіх інших умов, здійснювати грамотне і справедливе правосуддя, дістати в праві офіційне найменування "спеціальні".

Кожен злочин є індивідуальним, і немає потреби доводити, що абсолютно однакових злочинів не буває, вони будуть відрізнятися за певними деталями, а сукупність цих відмінностей робить такі протиправні діяння неповторними. Це й не дивно, адже "немає двох речей у природі, які були б однакові" [1, с. 84].

Проблематика залучення спеціальних знань у сферу кримінального судочинства протягом усієї історії розвитку криміналістики була предметом інтересу науковців ще від Л. фон Ягеманна, А. Бертильона, Г. Гросса. Про останнього Л. Дудкін та Б. Зіллер зазначили, що "він першим зробив систематичний дослід закликати судовому слідчому... на допомогу науку, прикладні мистецтва і технічні знання" [3, с. IV]. Особливо інтенсивно це питан-

ня почали вивчати з кінця 70-х рр. ХХ ст., про що свідчить аналіз наукової літератури.

Значний внесок у дослідження проблемних питань застосування спеціальних знань зробила велика когорта вчених, зауважимо, що серед них є й українські криміналісти: В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Г. М. Надгорний, М. В. Салтєвський, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько та ін. Проблема класифікації спеціальних знань з метою їх ефективного застосування в кримінальному провадженні й зараз має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

У працях з теорії криміналістики до спеціальних знань науковці підходять як до криміналістичної категорії: у публікаціях, де розглянуто питання криміналістичної техніки, вони досліджувалися під кутом зору їх необхідності для проведення будь-якої експертизи; якщо йшлося про криміналістичну тактику, то звертали увагу на особливості призначення експертизи, а також використання конкретних знань при проведенні різноманітних процесуальних дій; в аспекті методики розслідування злочинів з'ясували, які саме спеціальні знання та в якій процесуальній формі необхідно застосовувати під час пізнання того чи іншого виду злочину.

Такі погляди науковців не викликають істотних заперечень на підставі їх достатньої теоретичної та правової обґрунтованості, втім ще залишають простір для наукових дискусій і численних питань з боку практиків щодо класифікації спеціальних знань у криміналістиці та процесуальних механізмів їх застосування під час кримінального провадження.

Широке обговорення проблематики спеціальних знань у теорії та різноманітне їх використання на практиці дають підставу для спроби їх класифікації. Питання про класифікацію – це питання про структуру наукового знання. Побудова наукової класифікації повинна бути заснована на пра-

вильному виборі її підстав, тобто ознак чи якостей, на основі яких здійснюється групування. Під класифікацією в науці прийнято розуміти "поділ предметів (явищ) на класи, розділи, підрозділи, здійснюваний згідно з визначеними принципами" [9, с. 657]. Основним і найпоширенішим елементом класифікації є вид. Поділ на види широко використовують у біології, філософії, інших галузях наукового знання. Знайшов він своє застосування й у криміналістиці. Так, усі експертизи прийнято розподіляти на класи, роди, види.

Видом називають "поняття, підлегле іншому поняттю, що носить назву його роду" [2, с. 775], тобто це "підрозділ, який об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу – роду" [7, с. 381]. Отже, рід – це сукупність "схожих між собою предметів за ознаками чи складом" [4, с. 330]. Рід "становить частину сім'ї та складається з видів" [11, с. 2915]. Як бачимо, вид і рід – це "поняття, які слугують для вираження відносин між класами: із двох класів той, що містить у собі інший, називають родом, а той, що міститься, – видом" [10, с. 89].

Таким чином, вид тісно пов'язаний із родом. При поділі всієї сукупності спеціальних знань на види постає питання: що ж тоді буде родом? По-перше, спеціальні знання самі собою можуть виступати родовою категорією стосовно класів, з яких вона складається. По-друге, виділяючи з множини спеціальних знань певну групу, яку можна буде поділити, дістанемо рід щодо нижчої категорії, тобто "одне й те саме поняття може бути і не бути видом, зважаючи на те, що береться за кінцевий термін спільності у цьому випадку" [5, с. 454]. Це означає, що "вид стає родом, коли його розглядають щодо понять нижчих, йому підлеглих" [6, с. 185].

Класифікація повинна здійснюватись не для себе, а з певною метою, вона повинна бути зумовлена певною необхідністю. Той чи інший об'єкт вимагає класифікації, коли він становить деяку сукупність, що є, як правило, значною за обсягом, коли в цій множині можна виділити певні групи, які мають свої особливі ознаки, відрізняються між собою, однак, разом з тим, у середині себе містять схожі елементи. Здійснена таким чином класифікація дає змогу краще охарактеризувати певний об'єкт, виділити його основні риси, "глибше" його зрозуміти, за необхідності – оперувати не всією сукупністю його складових, а лише потрібною групою.

Застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні можна класифікувати за організаційно-процесуальними, науково-методичними та іншими підставами відповідно до того, які завдання поставлено й кому доручено їх вирішення. Проводячи той чи інший класифікаційний роз-

поділ, потрібно за основу брати певну ознаку. Спеціальні знання є певною сукупністю відомостей з науки, техніки, мистецтва й ремесла [8; 4].

Висновки. Таким чином, одним із критеріїв класифікації може бути те, з якої сфери людської діяльності походять ці знання, чи, якщо точніше, до якої галузі знань вони належать. Так, спеціальні знання можна класифікувати: за природою (криміналістичні, економічні, медичні, психологічні тощо); за науковою обґрунтованістю (наукові та ненаукові спеціальні знання); за метою застосування (такі, що потрібні для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження речових доказів тощо); за способом їх отримання (здобуті в результаті спеціальної освіти, професійної підготовки, досвіду роботи).

Нами наведено лише чотири класифікаційні види спеціальних знань, але цілком зрозуміло, що їх можна виділити й більше, однак перелічені, на нашу думку, дають найповніше уявлення про цю категорію знань. У криміналістиці, яка порівняно недавно сформувалася як наука, висувують нові вимоги до її складових. Однією з них є необхідність чіткої та узгодженої класифікації криміналістичних категорій та елементів.

Зміни, що відбуваються в суспільстві та науці, позначаються й на криміналістичних класифікаціях, а отже, призведуть і до трансформації та доповнень у класифікації спеціальних знань.

Список використаної літератури

1. Аверьянова Т. В. Криминалистика : учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская ; под ред. проф. Р. С. Белкина. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 990 с.
2. Большая энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний / под ред. С. Н. Южакова, П. Н. Милюкова. – Санкт-Петербург : Просвещение, [Б. г.]. – Т. 4. – 794 с.
3. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс ; пер. с нем. – Санкт-Петербург, 1998. – XXVII, 1040 с.
4. Настольный словарь для справок по всем отраслям знаний (справочный энциклопедический лексикон) : в 3 т. – Санкт-Петербург, 1864. – Т. 3. – 1171 с.
5. Новый энциклопедический словарь : в 29 т. / под общ. ред. К. К. Арсеньева. – Санкт-Петербург, [Б. г.]. – Т. 10. – 960 с.
6. Русский энциклопедический словарь / изд. Н. Н. Березиным. – Санкт-Петербург, 1875. – Отд. I. – Т. 5. – 890 с.
7. Словник української мови : в 11 т. – Київ : Наукова думка, 1970. – Т. 1. – 799 с.
8. Сорокотягин И. Н. Специальные познания в расследовании преступлений /

- И. Н. Сорокотягин ; отв. ред. Л. Я. Драпкина. – Ростов-на-Дону, 1984. – 119 с.
9. Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. – Київ : Ірина, 1999. – VII. – 1551 с.
10. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, З. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – Москва : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
11. Энциклопедический словарь : в 3 т. / под ред. М. М. Филиппова. – [Б. г.], [Б. г.]. – Т. 3. – С. 2689–4208.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2015.

Кравченко А. А. Основания классификации специальных знаний в криминалистике

В статье исследован вопрос оснований классификации специальных знаний в криминалистике для их эффективного применения во время уголовного производства. Применение специальных знаний в уголовном производстве можно классифицировать по организационно-процессуальным, научно-методическим и иным основаниям в зависимости от того, какие задачи ставятся и кому поручается их решение.

Ключевые слова: уголовное производство, специальные знания, критерии классификации специальных знаний, классификационные виды специальных знаний.

Kravchenko A. The base Classification of Special Knowledge's in Criminology

In the works on the theory of criminology, scientists are suitable to special knowledge's as to criminalistic categories: those scientific works, which addressed issues of criminalistic techniques, they were investigated from the standpoint of the need to carry out any examination; if it was a criminalistic tactics, it drew attention to the particular purpose of examination, and the use of specific knowledge during various proceedings; in terms of methods of crime investigation it turned out, what kind of special knowledge and what procedural form you need to apply them in the cognition of a particular type of crime.

Such views of scientists do not cause significant objections on the basis of sufficient theoretical and legal validity, but however still leave room for scientific discussions and many questions from the practitioner's classification special knowledge in criminology and procedural mechanisms of their use in criminal proceedings.

Application of special knowledge in criminal proceedings can be classified by organizational and procedural, scientific, methodological and other grounds, depending on what tasks are set and who entrusted their decision.

Key words: criminal proceedings, special knowledge's, classification criteria of special knowledge's, classification types of special knowledge's.